Убивши брата, Каїн много літ
Блукав по світі. Мов бичі криваві,
Його гонило щось із краю в край.
І був весь світ ненависний йому,
Ненависна земля, і море, й ранній
Пожар небес, і тихозора ніч.
Ненависні були йому всі люди:
Бо в кождому лиці людському бачив
Криваве, синє Авеля лице —
То в передсмертних судрогах, то знов
З застиглим виразом страшного болю.
Докору й передсмертної тривоги.
Ненависна була йому і та,
Котру колись любив він більш вітця,
І матері, і більш всього на світі,—
Його сестра І жінка враз, нелюба
За те, що їй ім'я було — людина,
Що Авелеві були в неї очі,
І голос Авелів, і серце щире,—
За те, що так його любила вірно,
Що, хоч сама невинна й чиста серцем,
Не вагувалася для нього все
Покинути, з проклятим поділити
Його прокляту долю.

Наче тінь,
Вона ходила з ним. Із уст її
Ніколи Каїн не почув докору,
Хоч вид її, і голос, і любов
Були йому найтяжчим, ненастанним
Докором. Інколи, як лютий біль
Осилював його, він, мов безумний,
Гнав геть її від себе — І, послушна,
Вона щезала, тихим, скорбним гостем

Являлась між людей, дітей, онуків,
Та не надовго. Як прийшла таємно,
Так і щезала, і в пустиню йшла,
Чуттям угадуючи ті стежки,
Куди блукав її нещасний брат.
Була мов нитка срібна, що в'язала
Самотнього, запеклого з життям
Людей. Теплом, що жеврілось в її
Жіночім серці, силувалась гріти
Убійці душу.
Та дарма! Мов риба,
Що б'єсь об остру кригу, аж сама
В ній зціпеніє, так вона весь вік
З сил вибивалась, мов лучина та
Горіла й власним нищилась огнем.

Раз в темних пралісах вони в скалистій
Печері ночували. Втомлена,
Вона заснула, голову поклавши
На камінь. Каїн розложив огонь
І сів побіля нього, в полум'я
Втопивши очі. Фантастичні сцени
І явища раз по раз виринали
З огнистих язиків, і, ловлячи
Їх поглядом, немов здрімався Каїн,—
Сну тихого, правдивого давно,
Давно не знали вже його повіки!
А як настало рано, Каїн дармо
Чекав, коли вона з постелі встане,
У дикій тикві принесе води,
Плодів нарве, коріння назбирає
І меду на снідання. Сонце вже
Підхопилось високо, зазирнуло
Промінням скісним у нутро печери —
Тоді до неї наблизився Каїн

І зараз же пізнав, що сталось з нею.
Ах, раз лишень в житті він бачив смерть,
Та той один раз вистарчив повік,
Щоб розпізнати смерть у всякім виді.
А тут вона явилась так невинна.
Та сумирна, та радісна! Лице,
Недавно ще поморщене грижею
І втомою, тепер мов просіяло,
Відмолоділо. Та сама любов,
Що за життя, й тепер на нім світилась,—
Та щезла туга і тривожні думи,
Немов все те, к чому душа її
Неслась і рвалась за життя, було
Осягнене тепер.
Вид смерті разом
Немов підтяв ного всю волю й силу.
Ні болю він не чув, ні жалю в серці,
А лиш безсилля, повне отупіння.
Він сів над трупом і весь день, всю ніч
Сидів недвижно. А на другий день
Він знявсь, сухого листя наносив
В печеру, трупа вкривши ним зовсім,
Потім з гори каміння навалив
І мучився весь день, кривавив руки,
Аж завалив, забив ним вхід печери.
Відтак омив криваві руки в річці —
Так, як тоді, по смерті брата! — й звільна,
Не оглядаючись, не відітхнувши,
Пішов в пустиню.
Де? Куди? Пощо?
Про се давно не думав він. Що й думать?
Куди б не йшов він, де б не завернув,
Усюди сум однакий, самота
Однака і однаке горе люте!

Минувся ліс. Хрустить пісок пустині
Під поступом важким. Там шакал виє
В розсілині, орел у небі крикне,
Сверщок самотній між піском цвіркоче,
А там тиша довкола, мов в могилі,
Не раз серед тиші тієї раптом
Туман піску, мов велетень, здіймесь
Сивавим стовпом аж під саме небо
І, крутячись, по ровені пройдесь,
Мов цар,— і враз простреться знов на землю,
Мов привид, щезне.
Сонця віз огнистий
Хилився вже додолу. Без хмаринки
Все небо жевріло, немов казан,
В котрий води забув налить хазяїн.
А втім ген-ген, на сукрайку самім,
Де неба звід з пустинею зливався,
Обоє пурпуром ярким облиті
Під захід сонця,— видвиглося щось
Високе, рівне, мов хрусталь блискуче.
Чи то ріка, що ледом вся замерзла,
Могучою рукою сторцом там
Поставлена поперек краєвиду?
Чи, може, то гра світла, жарт пустині,
Що фантастичним видом вдаль манить?
Похиле сонце золотом ярким
Обсипало горішній край стіни,
Її зубчасті виступи і башти,
Що, мов ігли, тонуть в лазурі неба.
А вниз, мов пурпуровий водопад,
Спадав вечірній сутінок і звільна
Тонув у темряві, що низ встеляла.
І був сей вид для вандрівця німого
Мов грім небесний і мов трус землі:
Він став, мов вкопаний, поблід, мов труп,

І очі, мов два яструби шпаркії,
Послав туди, в далеку даль горючу.
Ох, вид сей добре знаний був йому!
Не раз наяві та у снах важких
Йому являвся! Каїн затремтів,
І гострий біль прошиб його нутро,
Ненависть дика блиснула в очах,
А на устах безкровних, що зціпились,
Замерло недошептане прокляття.

"То рай! Гніздо утраченого щастя,
Що, наче сон, майнуло і пропало!
То джерело безбережного горя,
Що так пристало до людського роду,
Мов власна шкура пристає до тіла,
Що, поки жив, не вирвешся із неї!
Проклятий будь ти, привиде зрадливий,
Що лиш ятриш мої пекучі рани,
А не даєш ні полекші, ні смерті!
Проклятий будь і ти, і хвиля та,
Коли тебе насаджено, коли
Мій батько перший раз тебе побачив!
В ім'я всіх мук людських, усеї туги,
Усіх безцільних змагань будь проклятий!"
Зціпивши зуби, відвернувся Каїн,
Щоб геть іти,— та враз якийсь глибокий,
Безмірний сум обняв його: почув
Себе таким слабим, самим на світі.
Таким нещасним, як іще ніколи.
Схиливши голову, закрив лице
Руками і стояв отак на місці,
Кривавим світлом вечора облитий,
А тінь його довжезна потяглась
Ген-ген степом і в сумерку тонула.
І забажалося йому ще раз

Поглянути на захід. Мимоволі
Полинув зір його туди, все тіло
Туди звернулось. Та завзята воля
Ще раз перемогла той порив, руки
Закрили очі, та по хвилі знов
Безсильні впали.

Мов слабий в гарячці
Якусь безумну почуває розкіш
У власних ранах ритись, так і Каїн
Не міг від того виду відірватись,
Що все нутро його бентежив, в серці
Клубами піднімав кипучу злість,
Розпуку й жаль. Здавалося йому,
Що півдуші в нім гнівно рветься пріч,
А пів без пам'яті, мов нетля в жар,
Летить туди, до брам хрустальних раю.
Аж ось потало сонце, і нараз,
Немов собака, спущена з припону,
Наскочила на землю пітьма чорна,
І вид чудовий щез в далекій далі.
В знесиллі Каїн на пісок упав,
Щоб ніч пробути. Дикий звір пустині
Його не страшив: божеє клеймо,
Наложене на нього, гнало геть
Від нього всяку твар, усяку смерть,
Та гнало геть і сон, і супокій,
Всю ніч, мов риба в сіті, на піску
Холодному він кидався і бився.
А як на сході сонце запалало
І озирнуло степ — в піску найшло
Глибокий видолинок, де спав Каїн.

А він уже віддавна був в дорозі —
Ішов на захід. Щось тягло його

Туди, хоч учорашній вид чудовий
Скривала сива мгла, що залягла
Густою лавою піввидокруга.
Чого йому туди? Він сам не знав.
Нічого там не ждав, не надіявсь,
А все ж ішов. Так журавель, почувши,
Що ген за морем, в північній країні,
Весна зблизилась,— розпускає крила
І, пісню дзвонячи, летить туди,
За сотні миль, не дбаючи на бурі,
На морські вали й хитрощі стрільців.
Весь день у млі бродив він, наче в морі.
Аж вечором розвіялась вона,
І на хвилину з а ходяче сонце
Вказало знов вчорашній вид чудовий:
Хрустальні стіни, золотії башти,—
Та так далеко в фантастичній далі,
Що, бачилось, до неба вдвоє ближче.

Та що йому та даль? Хоч крок людський
І як дрібний, він перемірить ним
Весь круг землі, дійде й до краю світу,
Коли мета яка там є йому.
Від смерті брата стільки, стільки літ
Блукав він без мети, ганявсь, мов звір
Сполоханий, щоб сам перед собою
Сховатись,— аж ось перший раз мета
Йому заблисла! Дух його стомлений
На ній спочити може! Хай і так,
Що се спочивок на тернах, на грані.
Та все ж спочивок, віддих, забуття!
І, перебувши ніч в пустині, знов
В дорогу рушив. День за днем ішов він,
А вид чудовий райських стін усе
Йому являвся хоч на хвилю-другу,

Дразнив його спокійним своїм блиском
Та разом і манив до себе; щось
Було, немов обіцянка таємна,
В тім блиску золото-рожевім.

Скупо
Пустиня-мачуха його кормила
Корінням, медом диких пчіл, поїла
Солоною та затхлою водою.
Та він привик до сього. Часто ріки,
Широкі багна, соляні озера
Перебігали шлях його. Безстрашно
Ішов він в воду, з хвилями боровся,
Вітрам, дощам і громам опирався.
Природа мучити його могла,
Як мачуха нелюблену дитину,—
Та смерть його боялась.

Інколи
Його якась невиразима туга
Проймала, то знов злість, ненависть люта
Під горло підступала, серце тисла,
Немов кліщами. Він грозив на захід,
Кляв бога І себе. Та швидко напад
Минав, він чув себе оп'ять безсильним.
Нікчемним червом і в знесиллі падав
Серед пустині і лежав, мов труп.
І почала його проймать нетямна,
Страшна тривога на ту саму думку,
Що може не дійти він до мети.
Тоді зривавсь і, мов хто гнав за ним,
Заперши дух, спішив, і біг, і гнав,
Глибоко грузнучи в піску пустині,
По будяках ранив до крові ноги,
І все на захід прямував.

Як довго
Спішив отак — хто знає. Бачилось
Йому, що, може, й сотні літ. Усе
Минувше, мов потоплена країна,
Помалу западало в забуття;
Остались тільки, як далеко взад
Міг пам'яттю сягнути, спомини
Отсеї дивної вандрівки.

Врешті
Дійшов до цілі. Вечір був бурливий
І сонце вже за хмари закотилось,
Коли, продроглий, хорий і нещасний,
Під райською стіною станув Каїн.
Весь низ її вже в пітьмі потонув.
Далеко десь, неначе під землею,
Грім гуркотав, і вітер за стіною
Стогнав і плакав. Чи та ніч бурлива.
Чи втома се вчинила, що в тій хвилі
Якимсь немов спокійним чувся Каїн,
І перший раз по смерті брата він,
Як те дитя до мами, притулившись
До зимної стіни, заснув сю ніч.

Та супокою й тут він не найшов,
І сни страшні всю ніч його томили.
Він кидавсь, і кричав, і криком своїм
Глушив могуче вітру завивання.
А рано вставши, був немов розбитий,
Ще більш нещасним чув себе, ніж досі.
Холодний ранок був, все небо скрізь
Засунулося хмарами й лило
Дощу потоки. Наче сіре море,
Тяглась пустиня в безконечну даль,
Понура, в своїй величі грізна.

А обіч, доки видко, одностайна
Стіна, гладка мов лід, і височенна,
Здається, аж до неба — ні проходу,
Ні брами, ні наріжниць,— рівно-рівно
Біжить вона, мов світ увесь надвоє
На віки вічні перерізать хоче.
А на межі двох велетнів таких —
Пустині і стіни — він, Каїн, сам,
Слабий, дрібненький, як ота комашка!
Та ні, комашка ще щаслива! В неї
Є крила, їй піднятись можна вгору,
На верх стіни, заглянути у рай,
В ту первісну, щасливу вітчину!
Комашці підлій можна! А йому,
Царю всіх творів, дідичеві раю,
Йому не можна!
І в німій розпуці
Він головою бив о ту стіну,
Бив кулаками, гриз зубами, поки,
Знесилений, не впав, неначе труп.
Три дні отак він бився. Крик його,
Мов звіра раненого рев, тривожив
Мертву тишу пустині. Інколи
Він намагавсь молитись, але з уст
Його гордії, богохульні речі
Лились. Затвердле довгим болем серце
Лиш шарпалось, коритись не могло.

А далі втихомиривсь і сказав:
"Нехай і так! Проклятий я, се знаю!
Кров брата на моїх руках. Я стратив
Дідицтво раю. Хай і так! Не місце
Мені в йому. Та за весь біль безмірний,
За всі ті муки без кінця, що зніс я
Й зносити буду, доки тільки буду, —

Одного лиш бажаю я, о боже!
Дозволь лиш раз іще, лиш на хвилину,
Хоч здалека заглянути у рай!
Хоч оком скинути на се дідицтво,
Котре на віки вічні я утратив!
Лиш раз поглянути! Лиш миг потіхи!
А там нехай ідуть всі муки й кари,
Які судилися мені!"
Отак,
Простягши к небу руки, він молився,
Та з неба відповіді не було.
Лиш сонце сипало промінням ясним,
І каня десь в лазурі проквиляла,
Та шакал вив в пустині.
"Ні, дарма! —
Промовив Каїн.— Голос мій проклятий
До бога не доходить. Сам я винен,
Що небо не відповіда мені!
Колись було інакше, та пропало!
Нехай і так. Та ось що я зроблю!
Є прецінь вихід десь у тій стіні,
Куди прогнав бог батька мого з раю.
Там, кажуть, ангел з огняним мечем
Стоїть на варті. Що ж, нехай стоїть!
Нехай уб'є мене, мені байдуже.
Не вб'є — то впаду перед ним на землю,
І доти в поросі, немов черв'як,
Там витись буду і молитись буду,
Кричати буду і ридати буду,
Аж доки просьби не сповнить моєї".

І сквапно, нетерпливо рушив в путь
Поуз стіни. Він думав; вхід десь близько.
Та день минув, і чорна ніч минула,
Ще день, ще ніч, і ще, і ще, і ще —

Стіна тяглась мов в безконечну даль
І з півдня сонце крила перед ним,
А входу як не видно, так не видно,

Та Каїн вже не піддававсь розпуці,
Не кляв, не рвався. Чув він, як зневір'я,
Мов та гієна, здалека кружило
Вкруг нього й дух морозило йому.
Та він усеї сили добував
І гнав сю темну змору геть від себе,
І йшов, і йшов.

Аж разом — вид новий:
Серед пустині височенна, остра
Гора. Облитий світлом сонця, шпиль
Купається в небесному блакиті
І шоломом іскриться ледяним,
Аж сліпить очі. Нижче голі скали
Пошарпані стирчать, неначе зуби
Грізного звіра, що пожерти хоче
На небі сонце. Нижче полонини
Сіро-зелені, а ще нижче ліс —
Могучий, дикий бір тоне в тумані.

Спинився Каїн. Рій нових думок
Сей вид в душі його збудив.

"Мабуть,—
Подумав він,— не годен я дійти
До райських брам і око в око стати
Супроти ангела, з ним говорить!
Мабуть, для мене замурована
Ся брама. Добре! Я просить не буду,
А сам візьму сю ласку. Ось гора,
Вершком своїм запевно таки вища,

Ніж ся стіна. Піду на той вершок
І відтам рай побачу, заспокою
Тоту жадобу, що в душі кипить!"

І, не роздумуючи довго, рушив
В нову дорогу. Весь той труд, що досі
Зазнав він, був нічим супроти сеї
Вандрівки. Бачилось, що та гора
Зібрала всі завади й перешкоди,
Щоб зупинить його: потоки бистрі,
Ліси непроходимі, темні звори,
Яри бездонні і холодні мряки.
Лиш звільна, важко дишучи, увесь
Облитий потом, пробирався Каїн
Все вище вгору. Чим палкіше рвались
Його бажання вверх, тим тяжчою
Була його дорога, немічнішим
Все тіло, більший сум лягав на душу.

В півсумерку бродив він день за днем;
Відвічний ліс шумів над ним тужливо,
Або стогнав, і плакав, і ревів,
Вітрами битий. Лиш чуттям одним
Кермуючись, блудив по ньому Каїн
І дерся все туди, де найстрімкіші
Здвигались стіни, Ось скінчився ліс,
Та не скінчилась Каїнова мука.
Його зустріли низькі та розлогі
Повзучі корчі косодеревини
Та ялівців колючих. Мов з води
В огонь попав він: колючки густі
Що крок йому впивалися у тіло,
Коріння, мов гадюки, ніг чіплялось
І сонне холодно світило з неба,

Немов з наругою згори гляділо
На сю безплодну муку.

Але Каїн
Не зупинивсь. Адже ж вершок гори
В магічнім блиску перед ним яснів,
Манив його! Хоч весь підпливший кров'ю,
Посічений, пошпиганий, подертий.
Він перебув і ту страшну дорогу,
І легше відітхнув на полонині.
Край джерела, що в зворі журкотіло.
Упав він, відпочив, потім обмив
Все тіло у його воді погожій.
Тут й папороть солодкая росла
На обриві скальному; накопав
Її коріння і, ополоскавши
В воді, поїв, а решту про запас
Сховав. Отак перепочивши день,
Пустився далі. Ховзаються ноги
По мху твердім, натужуються жили,
Повітря ллєсь у знемощілу грудь,
Мов олово холодне, огнянії
Колеса крутяться перед очима,
І вітер чимраз дужчий, холодніший
Проймає. Наче муравель, повзе
Угору Каїн, ба, ще й муравлю
Завидує: йому байдуже вітер,
Байдуже обриви стрімкі й ховзькі,
Байдуже втома!

Ось убога, сіра
Минулась зелень — всюди голі скали,
Мертві, грізні. Життя тут ні сліду,
Лиш вітер свище та орел часом
Скиглить та шарпає свою добичу.

Тут кождий крок хибний — нехибна смерть.
Тут смерть на кождім кроці розставляє
Сто вартових, захланних на добичу:
І дощ, і сніг, і вітер, сонця блиск,
Орли й каміння — все тут з нею в змові.

Аж ось одного дня — вже вечоріло,
Як Каїн став на самому вершку —
Скелет нужденний, ранами покритий,
Продроглий весь і ледве що живий.
Останніх сил добувши, став на голім
Леді. Куйовдили вітри могуч і
Його волосся, рвали драну одіж,
І кров морозили у жилах. Каїн
Не чув нічого, весь остаток сили,
Всю душу він зосередив в очах
І очі ті послав у даль безмірну,
Туди, де в пурпуровому промінні
Купавсь величний, ясний "город божий",

І що ж побачив в ньому?

Пусто скрізь,
Лиш дерева самотні сумовито
Шепочуть листям та квітки чудові
Хитаються на стеблах. А крім них,
Ані душі живої, ані звука.
Та ні! Посеред раю, на майдані
Два дерева найвищі, найпишніші.
О, Каїн добре знав ті дерева
Із оповідань батька! Се направо —
То дерево життя: небесний грім
Вершок його розтріскав, розколов
Весь пень його до самої землі,
Та не убив його живої сили!

Воно росте, пускає гілля вшир,
Пускає пасиння нове довкола!
А те наліво — дерево знання
Добра і зла. Під ним клубиться гад,
А на гілках його багато плоду
Понависало. Плід той так блищить,
Манить, ясніє, душу рве до себе!
Та ось повіяв вітер, і, мов град,
Посипались плоди оті на землю
І всі відразу попелом розсілись,
Огнем розприсли, розлились смолою!

І бачить Каїн далі: в млі рожевій
Щось зароїлось легке, прозірчасте,
Мов комашня. Придивлюєсь — се люди!
Се тисячі людей І міліони,
Мов пил, вітрами звіяний, кружаться,
І тягнуть, тягнуть походом безмірним.
І всі круг дерева знання товпляться,
Всі рвуться, топчуться, падуть, встають
І шарпаються вгору, щоб захопить
Хоч плід один, хоч кисличку одну
Із дерева знання. Потоки крові
І море сліз значать їх путь — дарма!
Що хтось укусить того плоду, тому
Він попелом розсиплеться в устах,
Огнем пекучим бухне. А вкусивши
Отого плоду, кождий ще лютіший
Стає, озвірюється на весь світ,
Мордує, ріже та кує в кайдани,
Валить і ломить те, що другий ставив,
Палить, руйнує — просто божевільні!

А дерево життя стоїть та тужить:
Ніхто не рвесь до нього! На йому

Плодів немного, з виду не блискучих,
Захованих між листям та тернами,
Тож і не ласиться ніхто на них.
А як часом, відбившись від юрби,
До нього хто навернесь, покуштує
Плодів чудових і почне гукати
На других, щоб ішли туди,— то, мов
Ворони, кидаються всі на нього,
І б'ють, і рвуть, і мучать, і калічать
Його, мов за найтяжчую провину.

Аж ось два звірі на майдані стали.
Один під деревом знання засів,
Величний, нерухомий і суворий,
З лицем жіночим дивної краси
І з тілом льва. Мов нетлі до огню,
Так люди-привиди роєм безмірним
Його обсіли, мов про щось питають.
Глибоку тугу і пекельну муку
В їх лицях видно, тіні їх тремтять,
І очі й душі висять на устах
Почвари. Ся ж мовчить і не змигне
Очима. Знов рої людей товпляться
До дерева знання, і б'ються, рвуться
За плід його, їдять — і знов вертають
До звіра, та спокою не знаходять,
Мов листя те осіннє, гнане й бите
Грізними, супротивними вітрами.
А другий звір під деревом життя
Засів: з крилами лилика, з хвостом,
Як пава, з кігтями орла, із тілом
Хамелеона і з жалом змії.
Що хвиля він мінився і метався,
Манив до себе всіх і всіх відводив
Від дерева життя. А хто в ньому

Поклав усю надію І за ним
Насліпо біг, той розбивавсь о камінь,
В тернах, ярах глибоких опинявся.
І піднімались руки, кидались
Прокляття — не на звіра-ошуканця,
А все на дерево життя. "Воно
Химера, ошуканство і брехня!" —
Такий лунав важкий в повітрі гомін.

Глядів на вид сей Каїн, і немов
Ножем по серцю різало його,
Йому здавалось, що весь біль, всі муки,
Всі розчаровання тих міліонів
В його душі бушують, серце в нім
Кліщами тиснуть, торгають нутро.
І він закрив лице своє руками
І скрикнув: "Ох, досить, досить, о боже!
Не хочу більш глядіти на сей вид!"

В тій хвилі сонце потонуло, пітьма
Лягла на землю І закрила рай.
Та біль в душі у Каїна остався,
Несвітський, гострий біль. Він застогнав
І на студену площу ледовую,
Мов труп, звалився.

Холод ледовий
Збудив його. Вже серед неба сонце
Ясніло мляво, холодно всміхалось,
Мов зраджена, ошукана надія.
Де вчора рай виднівсь, стояла нині
Піднебною стіною мряка біла,
Немов заслона. Каїн не жалів
За райським видом; він один лиш чув
У серці голос: "Геть відсіля! Геть!"

І наче злодій, що, в чужу комору
Закравшись, замість скарбу дорогого
Розпечене залізо в руку вхопив,—
Так Каїн вниз спішив з верха сніжного.
Важкії думи, мов над стервом круки,
Носилися і крякали над ним,

І думав він: "Так от чим бог дурив
Вітця, мене і всіх людей! Бо ж певно,
Що без його знання і волі се
Не сталось би! Бо й хто ж роздер надвоє
Життя й знання і ворогів заклятих
Із них зробив? Чи ж не його се діло?
Тоді, коли осібно в раї він
Оті два дерева садив, з а ким ще
Создав Адама — вже прокляв його,
Вже назначив весь рід його на муку,
На вічне горе! Бо коли знання
Є враг життя, то пощо ж нам бажання
Знання? Чом ми не камінь, не ростина?
Коли хотів, щоб ми не куштували
Плодів знання, пощо ж садив те древо
І тим плодам таку додав приману?
Коли хотів, щоб ми живі були,
Чому ж спершу нам не казав поїсти
Плодів із дерева життя?"

Мов чайка,
Що скиглить над дітьми, понад багном
Літаючи, о трощу б'є грудьми,
То знов до сонця вивернесь в лету,
І все кричить, і б'ється, й колесить,—
Отак і Каїнова дума-скрута
В тім безконечнику металась, билась
Без виходу. Усівши під скалою,

Він спочивав, холодним потом злитий.
І, зажмуривши очі, знов побачив
Той райський вид, і на нову дорогу
Думки його зійшли.

"Що се — знання?
Чи справді ж так життю воно вороже?
Здається, так! Оте знання нещасне.
У моїм серці розбудило лютість
На брата, вбійцею мене зробило —
За те, що він, не думавши, попросту,
Мене нагнуть хотів у ту саму
Дитячу простоту, з котрої дух мій
Давно вже вийшов. Те знання куди ж
Веде потомків моїх? Звірів, птицю
Й себе мордують, землю сплюндрували,
Шукаючи, кого б і що б убити.
Усякий камінь острий та твердий
Для них на ніж, на спис, стрілу придався;
У оленя на те ж зривають роги,
У звіра зуби. Жінка говорила,
Що винайшли якесь таке каміння,
Котре в огні розтоплюєсь, мов віск,
І вивчились робити з нього стріли,
Ножі і списи, твердші і остріші,
Ніж з кременю. От де веде знання!
Кров, рани, смерть — його найперші дари.

"Так пощо ж ми бажаємо знання?
Значить, бажаєм смерті? Ні, неправда!
Хіба ж я смерті Авеля бажав?
Я жить хотів по-свому — більш нічого.
Хіба стрілець бажає смерті звіра?
Він хоче жить, йому потрібно м'яса!
Він хоче жить і мусить боронитись.

Щоб звір його не з'їв! А той, що лук
І стріли видумав, чи смерті він
Бажав чиєї? НІ, бажав лиш жити,
Придумував підмогу для життя!
Значить — знання, то не бажання смерті,
Не враг життя! Воно веде к життю!
Вбезпечує життя! От в чім вся річ!
Як та стріла, що забиває птицю,
Сама — не птиця! Як той ніж, що ріже,
Сам — не убійця! Так, значить, знання
Не винно тут! Воно ні зле, ні добре.
Воно стається добрим або злим
Тоді, коли на зле чи добре вжите.
А хто ж його вживає? Хто його
В руці держить, як той стрілець стрілу?
Хто той стрілець?"
Непривичний до думки,
Старечий ум, мов раненая птиця,
Метався, тріпався у темноті,
Та відповіді на питання теє
Не міг найти. І знов у інший бік
Звернувсь,

"А що ж те дерево життя?
Яка в плодах його укрита сила?
Чи справді вни безсмертя можуть дати?
Здається, ні! Оті немногі люди
Там в раї, що плодів тих куштували,
Під лютими ударами юрби
Вмирали, бачилось, і пропадали.
Так що ж додав їм плід той? А! Вгадав!
Вони на смерть ішли, мов на весілля,
Вмирали з усміхом; із ран, із мук
Вони катів своїх благословляли.
Що се значить? Знать, смерть їм не страшна!

Знать, джерело життя було в їх серці!
Яке ж се джерело?..

Я бачив: скоро
Хто плоду з дерева життя вкусив —
Прояснювавсь увесь, благим спокоєм
Проймавсь, і голос піднімав, і кликав
Усіх до себе, ворогів найгірших,
Мов другів, обнімав, і був неначе
Той пластер меду чистого, солодкий
І запахущий, ясний і поживний,
Одним чуттям святим наскрізь пронятий.
Значить, чуття, великая любов —
Ось джерело життя!"

І скочив Каїн,
Мов звір сполоханий, і оглядався
Довкола, і шептав немов в нетямі:
"Чуття, любов! Невже ж се так, о боже?
Невже в тих двох словах малих лежить
Вся розгадка того, чого не дасть
Ні дерево знання, ні загадковий
Той звір не скаже? Бідні, бідні люди!
Чого до того дерева претесь?
Чого від того звіра ви ждете?
Погляньте в власне серце, а воно вам
Розкаже більше, ніж всі звірі можуть!
Чуття, любов! Так ми ж їх маєм в собі!
Могучий зарід їх у кождім серці
Живе, лиш виплекать, зростить його —
І розів'єсь! Значить, і джерело
Життя ми маєм в собі, і не треба
Нам в рай тиснутись, щоб його дістати!
О боже мій! Невже ж се може бути?
Невже ж ти тільки жартував, як батько

З дітьми жартує, в той час, як із раю
Нас виганяв, а сам у серце нам
Вложив той рай і дав нам на дорогу?"

В тій хвилі Каїн наче просіяв.
Чудовий супокій розлився враз
В його душі. Забулись всі страждання!
І сонце гріло, і земля ясніла,
Вся в золото й рожевий блиск повита,
Мов дівчина, що з купелі виходить.
На хвилю, оп'янілий щастям тим,
Він стратив пам'ять, і за грудь рукою
Хапавсь, і сам собі не вірив.

"Боже!
Невже се правда? Навіть в моїм серці,
Гнилім, побитім і закаменілім,
Живе ще, розвиваєсь І цвіте
Те райське сім'я, та свята любов!
О так! Я чую се! Тепер, по довгих
Літах прокляття, я відроджуюсь
І оживаю! Наче крига леду,
Так присла в серці моєму ненависть,
Мені так дуже жаль усіх людей
Тих бідних, засліплених! Я їх так
Люблю з їх сліпотою й лютим горем,
З їх поривами до добра! Страшні,
Могучі ти покуси їм, о боже,
Порозставляв в дорозі, а слабою
Натуру їх вчинив! Отсе мізерне
Знання, котре, мов іскорку, хоронять
І роздувають — що їм з нього! Тьма
І загадка сидить при нім на стражі.
А ту дорогу, що веде до серця,
До щирої любові, другий звір

Загородив — химера бистрокрила,
Котра манить і найяснішу правду
У привид, у ману пусту зміняє.
І мечуться вони, мов лист сухий
В осіннім вітрі,— ріжуть, і мордують
Одні других лютіше звірів лютих,
І риються в землі, до неба рвуться,
Пливуть по морю — в небі чи за морем
Шукають раю, щастя, супокою,
Шукають того, що лиш в серці своїм,
В любві взаїмній можуть ізнайти!

"І що ж, хіба ж повік їм так блудити?
Хіба ж ніколи не найдуть вони
Дороги прямої? Хіба ж надармо
Їм дане те бажання невсипуще?
Ні, жити хочесь кождому! І кождий
На те і розум має, щоб життя
Від смерті відрізнити, і коли
Йому вказать дорогу до життя,
То, певно, не піде на стежку смерті.
Так я ж отсю дорогу їм покажу!
Я, прадід їх, відслоню правду їм,
Тяжким терпінням віковим здобуту.
Пригорну їх до серця і навчу
Любить себе взаїмно, занехати
Роздорів, сварів, здирства і убійства.
Я, перший вбійця, викуплю свій гріх
Тим, що відверну всіх людей від вбійства.
О люди, діти, внуки, сиротята!
Покиньте плакати по страті раю!
Я вам його несу! Несу ту мудрість,
Котра поможе вам його здобути,
У власних серцях рай новий створити!"

Так думав Каїн і поспішним ходом,
Із серцем, повним туги до людей,
Невигаслої теплої любові,
Прямує до села, і спотикаєсь,
Скупить хвилини дух перевести.
Щоб тільки швидше! Б'єсь стареє серпе,
Тріпочеться, мов пташка. Наче вихор,
Старі, давно забутії згадки
Зворушились, коли з-за горбика,
Мов синя хмарка, показався дим
Із людської оселі. Мов дитя,
Щодуху він на горбик вибіг, став
І довго-довго видом тим впивався.
Що розстелився перед ним,— сто раз
Миліший, ніж недавній привид раю.

Пишний крайобраз! В глибині його
Велике озеро, мов лазурове
Хрустальне дзеркало, що вдалі десь
Зливаєсь з небом. Береги, з розкішну,
Багату зелень прибрані, далеко
Повскакували в воду рукавами,
Полощуться та приглядаються
Собі у тихім дзеркалі глибокім.
А ближче сугорби, покриті лісом,
Немов вінком могучим відділили
Той тихий кут від решти світу.

Глянь!
Там в тихім заливі, не дуже близько
Від берега, мов стадо каченят,
Село розсілось. На палях товстих,
Повбиваних в дно озера, стоять
Низькі хатки, покриті тростиною,
З піддашками й широкими кладками.

Дим куриться із стріх. Жінки в хатах
Перекликаються. По озері,
Мов павуки, снують човни легенькі —
То рибаки великі сіті тягнуть,
Кричать, гребуть веслами та до сонця
Поблискують зубцями спис спижевих.

А супроти села на узбережжі
Майдан широкий, а на нім не пчоли
Роєм гуляють, не чмелі гудуть —
То молодіж сільська гуляє. В сонці
Вилискується голе, смагле тіло,
Лунають срібні голоси, легенький
Вітрець волосся чорне розвіває.
Одні навзаводи біжать, а другі
Крутії танці водять, ті збирають
Блискучі раковини над водою,
Тамті великий натягають лук
І до мети стріляють, деякі ж
Старого діда обступили, що
Сидить на камені, бряжчить на струнах
І щось співає.

Все те Каїн бачив,
Мов на долоні, плакав і сміявся
Із радості. Він так давно не бачив
Людей! І вид їх мирного життя,
Їх праць, забав і розривок щоденних
Таким йому чудово гарним видавсь,
Що, причарований, він став на місці,
Глядів і оком не змигнув, впивався
Тим видом, мов найбільшим щастям земним.
Втім крик зробився між дітьми: у лука
Струна порвалась. "Діду, діду Лемех,
Направте лук!" І дід покинув грати,

І лук узяв, руками пильно щупав
З усіх боків, махаючи при тім
Похиленою головою. Каїн
Відразу догадавсь, що вія сліпий.
Ось виняв він з-за пазухи струну
І на роговий лук нап'яв і брязнув
По ній. Мов ластівка, зацвіркотала
Струна, і щось немов вступило в діда.
"Ех, діти! — скрикнув він і з місця встав.—
Старий я став, сліпий, а ще готов
Помірятися з вами при стрільбі".

"Го-го, дід Лемех до стріли бересь! —
Загомоніли хлопці.— Браво, діду!
Давайте з нами до мети стріляти!"

"Де ж та мета? Ведіть мене туди,
Де стаєте!"

В тій хвилі ті, що бігли,
Побачили, як Каїн наближався
На край майдану.

"Горе! Хтось чужий
Іде! Розбійник! Лісовий дикун!
Рятуйте, діду!"

І, немов курчата
Від яструба, вони до діда збіглись.
Дрогнув дід Лемех.

"Де є той дикун?" —
Спитав суворо.

"Із-за кедра вийшов!
До нас іде!"

І Лемех ані слова
Не мовив більш, на лук нову стрілу
Уклав і вистрілив.

"Стій, Лемех, стій! —
Роздався голос.— Я твій прадід Каїн!"

Та в тій же хвилі острая стріла
Йому попала прямо в серце. Скочив
Угору Каїн і лицем на землю
Упав, аж вістря вилізло плечима,
А руки судорожно в землю врились
І задубіли так.

"Гура, дід Лемех!" —
Хлоп'ята крикнули, та Лемех тільки
Махнув рукою. Він, мов труп, стояв
Блідий, недвижний, лук і стріли впали
На землю.

"Що вам, що вам, діду Лемех?"
Защебетали діти, але дід
Ледве промовив стиха: "Що сказав
Отой дикун?"
"Сказав, що він є Каїн,
Ваш прадід".
"Каїн? То не може бути!
Мій прадід Каїн! Діти! Се ж було б
Страшне нещастя, сли б була се правда!
Глядіть лиш, де він, що з ним?"

"Він упав
Отам близ кедра и лежить спокійно".

"Ходім до нього! Може, він живий!
О боже, хорони мене від того лиха,
Щоб Каїнову кров я мав пролити!"

І, спотикаючись, тремтячи весь,
Дід Лемех рушив, а за ним юрбою
ішли хлоп'ята. Хоч сліпий, він прямо
Ішов туди, куди пустив стрілу,
Аж поки не спіткнувся і не впав
На трупа Каїна.

"Се він! Се він! —
Мов божевільний, скрикнув Лемех.— Діти,
Пропали ми, пропав увесь наш рід
На віки вічні! Каїн смерть приняв
Із моїх рук! Біжіть, зовіть батьків,
Зовіть усіх сюди!"

І поки діти
Побігли по батьків, дід Лемех сів
При трупі й, доторкаючись рукою
Лиця його й прострілених грудей,
Завів, мов над колискою дитини,
Тремтячим голосом старезну пісню:
"Слухай, Цілля, слухай, Ада,
Дому мойого відрада,
Каже божий глас:
Хто над Лемехом глумиться,
На нім Лемех буде метиться
За раз — сім раз.
А хто Каїнів убійця,

То на тім сам бог помститься
Сімдесят сім раз".

Раз по раз, мов безумний, він співав
Сю пісню. Вже зійшлось усе село
На вість тривожну. Всі широким кругом
І трупа, і убійцю обступили.
Вкінці немов прокинувся дід Лемех
І, голову підвівши, наче сонний,
Промовив: "Що, чи є тут хто при мні?"
"Ми всі тут, діду!" — загула громада.
"Так плачте, діти! Се наш предок Каїн,
Проклятий богом за убійство брата
І семикрат проклятий ще за те,
Що наблизивсь до нашої оселі
І смерть приняв із моїх рук! Та смерть
На нас прокляття боже навела
І пімсту на дітей і внуків ваших!
Тож плачте, діти! Плачте над собою!
А сього трупа, се прокляте тіло,
Не доторкаючись, похороніть,
Щоб світу божого він не поганив,
Щоби на нього сонце не гляділо,
Щоб звір, його наївшись, не сказився
І птиця, наклювавшись, не здихала!
Зносіть каміння і, немов собаку,
Прикиньте ним його, піском засипте
І обсадіть тернами! Най повік
Прокляте буде місце, де поліг він!"

І кинулась громада з диким криком
І стогоном прикидувать камінням
Мерця. А він лежав, немов дитя,
Вколисане до сну, простягши руки,
З лицем спокійним, ясним, на котрому,

Здавалось, і по смерті тліла ще
Несказана утіха і любов.
Та швидко купою каміння труп
Покрився; кинений ізблизька камінь
Розбив всю чашку, сплющив до землі,
Похоронив навіки під собою.